

TÜRK MÜZİĞİ EĞİTİMİNDE BAĞLAMANIN YERİ VE ÖNEMİ

Arş. Gör. Yavuz ŞEN*

BAĞLAMANIN TARİHÇESİ

Kullanılan en eski uzun saplı, mızrapla çalınan sazların M. Ö. ki tarihlerde taş üzerine kabartma tekniğiyle işlenmiş resimlerin olduğu bilinmektedir. Sümer Uygarlığı, Eti Uygarlığı ve Mısır Uygarlıklarında da bu resimlerin örneklerine rastlanmaktadır.

O dönemdeki sazların sap kısmındaki perdeleri 5-6 sıralık bağlamalardan oluşmakta ve sazın tellerinin hangi maddeden yapıldığı bilinmemektedir. Daha sonraki dönemlerde Orta Asya'dan batıya geçeden Oğuz Boyları'nın Anadolu'ya getirdikleri sazlarda şimdide kullandığımız tel, kulak ve perde bağlarının olduğu bilinmektedir.

Eski Uygurlar'ın başlıca sazı olan (Kopuz) Anadolu Oğuzlarının kullandığı sazla aynıydı. Kopuz ozanların saz şairliği çalgısı olarak devam etti, çeşitlendi ve Selçuklular döneminde de Anadolu'ya yayıldı.

Türklerde ozanlığın piri olan Bayatlı Korkut Ata'nın tanburayı yani kopuzu icat ettiği eski bir Asya metninde yazmaktadır. 17. yüzyıldan itibaren kopuzun adı bağlama olarak söylenmektedir. Bağlama geç asırların bir icadı değil, Türk kültürünün ozanlık geleneği olarak kopuzun devamıdır.

Bağlamanın bugünkü adının sap üzerindeki perde bağlarından geldiği sanılmaktadır.¹

BAĞLAMANIN TANIMI VE KISIMLARI

Bağlama mızrapla çalınan, iki oktavlık ses aralığı olan bir Türk halk çalgısıdır. Halk müziğimizin temel enstrümanıdır. Yörelere göre çeşitli mızrap ve tavırlarla çalınan bağlamayı fiziki yapısı olarak 9 kısımda incelemek mümkündür:

1. **Gövde:** "Tekne" denilen bu kısım, armut biçimindedir. Ağaç gövdelerinden oyularak yapılır. Bazen yaprak denilen dilimler halinde yapıştırılarakta meydana getirilir.

* Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü Araştırma Görevlisi

¹ Yastıman, Şemsi, Sazdan Bilgiler. İstanbul 1969. s. 3-5.

2. **Göğüs:** Teknenin üzerine yapıştırılan ve sık elyafli ağaçtan armut biçimindeki kısımdır. "Göğüs kapağı" da denilen bu kısım üç parçadan oluşur.

3. **Sap:** "Kol" adı da verilen bu kısım sert ağaçtan yapılır. Nedeni tellerin gerginliği ile sapın atmaması içindir. Sap gövdeye yapıştırılarak eklenir.

4. **Perde Bağları:** Sap üzerinde bulunurlar. Misinada yapılırlar. Gerekliğinde hareket ettirilebilirler. Sap üzerinde 13 ile 30 arasında perde bağı bağlanır.

5. **Teller:** Teller de önceleri kristen yapılırken daha sonra bu iş için çelik prinç ve çelik üzerine bakır teller sarılarak oluşturulan kalın teller yapılmıştır. Teller bağlamanın üzerine üç grup halinde takılır. Bu gruplar ikili ve üçlü olur.

6. **Burgular:** Sapın uç kısmına açılan deliklere takılan ve ağaçtan yapılan burgular, telleri germeye yarar. Her burguya bir tel bağlanır. Akordun iyi yapılabilmesi için burguların yuvalarına çok iyi alıştırılması gerekir.

7. **Üst Eşik:** Burgulardan gelen tellerin sap üzerine eşit aralıklarla ve belli yükseklikte aktarılmasına yarayan bir kısımdır. Genellikle sert ağaçtan yapılır ve sap üzerine oyuk olarak oturtulur.

8. **Orta Eşik:** Sap üzerine gelen tellerin sap üzerine eşit aralıklarla ve belli yükseklikte aktarılmasına yarayan bir kısımdır. Ağaçtan ve üçgen biçiminde yapılan bu kısım genellikle göğüse yapıştırılmaz. Tellerin gerginliği ile ve göğüsün dibe yakın kısmında bulunur.

9. **Alt Eşik:** Tekne ile göğüs kapağına birlikte yapıştırılır. Tellerin deliklerden geçirilerek özel bir şekilde bağlandığı sert ağaçtan yapılan bir kısımdır.²

BAĞLAMANIN TÜRK MÜZİĞİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Halk müziğimiz ve onun ilk akla gelen çalgısı bağlamadır. Bağlama halk türkülerimizin geleneksel eşlik vasıtasıdır. Türk Halk Müziğimizin sözlü ve sazlı eserlerinin icrasında kullanılabilirliği açısından vazgeçilmez bir halk çalgısı konumundadır. Türk Halk Müziği topluluğu denilince öncelikle akla bağlamalar gelmektedir ve yurdun çeşitli bölgelerinin tavrılı türkülerini bağlamayla icra edilebileceği görülmektedir.

1942 yılında büyük folklorcu Muzaffer Sarısozen tarafından hazırlanıp geliştirilen ve bugünde kullanılan sistemde yöre özelliklerine göre (#) diyez ve (b) bemol işaretlerinin üzerine rakamlar konularak

² Müzik Ansiklopedisi, Ankara 1992, s. 140.

bir sesin diğere oranla koma, pes ya da tiz olacağını gösterir. Bu sistem eserlerin bağlamadaki perde düzeninin daha kolayca öğretilip çalınmasına yardımcı olur.³

Musiki folklorcusunun bağlama çalmayı bilmesi, yapacağı derlemelerde fazlasıyla faydalanabileceği bir özelliktir.

Türk Halk Edebiyatı bağlamadan ayrı düşünülemez. Çünkü hikâyelerinde, koşmalarında, türkülerinde ve oyunlarında yaşayışının her devresinde bağlama en önemli yeri teşkil eder.

Türk kültürünün bir parçası olan halk müziğinin günümüze taşınmasında bağlama vazgeçilmez görevler üstlenmiştir. Yüzyıllardır süre gelen bağlama çalma geleneği Türk Tarihi kadar eskidir.⁴

TÜRK MÜZİĞİ EĞİTİMİNDE BAĞLAMANIN YERİ

Çok öncelerden âşıkların yaptıkları gibi Aşık usta, öğrencisinin yetişebilmesi için elinden geleni esirgemezdi ve gerekli olan kuralları, saz düzenini öğretir, zaman zaman "Çarh çemberinden" geçirir. Sohbetlere, meclislere, meydan toplantılarına götürür, yavaş yavaş "dile" getirirdi. Sonunda olgunlaştığına inanırsa eline sazını vererek "Git artık nasibini ara" der. Böylece çırak, usta olur; yeni çıraklar yetiştirir ve bu gelenek sürerdi.

Araştırmacı; Martin STOKES'a göre; müzikte Türk olan ve Türk'te müzikal olan herşeyi temsil eden bağlamanın halk müziği eğitiminde çok önemli bir yeri vardır.

Halk müziği teorisi, notasyon ve icra eğitiminde olduğu gibi akustik ve enstrüman yapımı eğitimi içinde de bağlama kullanılır. Sanat müziği icracıları, çoğu müzisyene göre Türk müziğini öğrenmek isteyen bir yabancı'nın kullanacağı ilk enstrüman bağlama olmalıdır.⁵

Günümüzde ise önemi toplumumuzca iyice anlaşılan bağlama eğitimi, artık daha bilimsel ve metodik olarak verilmektedir. Bağlama öğrenmek isteyen bir bağlama öğrencisi artık yanında sadece bir ustanın yerine bir bağlama metodunun desteğini de görmektedir. Eskiden daha çok bakarak ve kulaktan verilen bağlama eğitimi, günümüzde bazı bağlama metodlarının notalı sistemi ile verilmektedir.

Bu eğitim amatör anlamda çeşitli özel kurslar, demekler ve profesyonel anlamda da mesleki eğitime dönük müzik okullarında verilmektedir.

³ Sarısözen. Muzaffer, Türk Halk Müziği Usulleri, Ankara 1962.

⁴ Yastıman. Şemsi, Sazdan Bilgiler, İstanbul 1969, s. 8-9.

⁵ Stokes, Martin, "Türk Müziğinin Yeniden İnşası" Folklorla Doğru Dans, Müzik, Kültür, İst. Üniv. Yay.

Mesleki eğitime dönük müzik okullarının bir çoğunda bağlama eğitimi zorunlu ders olarak okutulmaktadır.

Bilimselliğe daha yatkın olan bu eğitim, bağlamanın ve halk kültürünün otantik yapısına bağlı kalınarak ve buna ek olarak çok seslilik sistemi içerisinde daha özgün parçalar da çalışılarak gerçekleştirilmektedir.

İlk planda, halk kültürünün doğal yapısı üzerinde durulmakta, bize bir kültür mirası olarak kalan bu müziğin aslına uygun olarak icra edilmesi endişesi duyulmaktadır. Daha serbest çalışmalar bu temelin üzerinde düşünülmektedir. Özellikle bir kültür mozayığı olan ülkemizin çeşitli yöre tavrılarını bağlama ile icra etmek, önemli ve ciddi bir çalışmayı gerektirir.

İlk ve ortaöğretim müzik eğitiminde amaç, öncelikle kendi halk müziğimiz ve sanat müziğimizi öğretmek olduğu için, özellikle halk müziği alanında bağlama eğitimine de yer verilmelidir. Bunun için gerekli müfredat düzenlemesine, araç-gereç ve altyapının temini yoluna gidilmelidir.

Özellikle ilk ve ortaöğretimde müzik öğretmenlerinde istenen bir "özel gün konseri" veya "yarışmalar" ve benzeri durumlarda öncelikle kendi müziğimizi ön planda düşüneneğimizden konumuz olan bağlama eğitimini daha bu çağlarda verilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu anlamda geleneksel Türk Halk Müziğimizin yeni kuşaklara daha sağlıklı biçimde aktarılabilmesi için, bağlama eğitiminin daha ilk ve ortaöğretimde ele alınması ve önemi, ciddiyetinin ehliyetli ve eğitimli kişiler tarafından, bu enstrümanlara ilgi duyanlara ciddi bir biçimde açıklanması ve belletilmesi gerekir.

BAĞLAMA EĞİTİMİ

Bağlama öğrencisine öncelikle bağlamanın teknik özellikleri, korunması, duruş tutuş, mızrap tutuşu, teller, düzen bilgileri nota destekli olarak tanıtılır. Daha sonra RE-LA arası seslerde çeşitli alıştırmalar ve örnek parçalar parmak numaralarına bağlı kalınarak verilir. Daha sonra orta tel ve üst teli içeren çalışmalara geçilir. Bu eğitim süresi bağlama öğrencisinin yeteneğine ve çalışma sistemine bağlıdır.

Bağlamanın üç tel üzerinde tanıtımı ve bu anlamda iyice pekiştirilmesinden sonra; ayak, düzen, mızrap ve tavrı kavramına

girilir. ve özellikle çeşitli yöre mızraplarını öğretmeye yönelik çalışmalar yapılır.⁶

BUGÜNE KADAR KULLANILAN BAĞLAMA METODLARININ İNCELENMESİ

Bağlama eğitiminin ilk metodları bugünkü metodlara oranla oldukça ilkel durumlardı. Örneğin; incelenen metodlara bakılırsa:

1- 1979 baskılı Veli Asan'ın metodunda porte üzerine nota gösterimi yerine nota isimlerinin baş harfleriyle kullanılan sistem çoğunlukla kulağa dayalı ilkel bir sistemdir.⁷

2- Şemsi Yastıman (Sazdan Bilgiler-Notasız Saz Öğretimi): Sazdan bilgiler-notasız saz öğretimi adlı kitap ismindende belli olduğu gibi notasız saz öğretimi için bir metoda gerek yoktur. Çünkü burada nota dışlanmıştır. Kulaktan çalınıp gösterilmesi sonucuyla usta-çırak ilişkisiyle öğretim olabilir. Gereksiz yazılmış bir kitap olarak değerlendirilebilir.⁸

3- Kadir Acar (Bağlama Metodu): Günümüze göre değerlendirildiğinde çok basit bir metod görüntüsü vermektedir. Fakat metod sadece temel bazı kavramları ve uygulamaları göstermekle yetinmiştir.⁹

4- İbrahim Sarıçiftçi (Uygulanmış Türkülü Bağlama Metodu)¹⁰

5- Ahmet Günday (Bağlama Metodu-Notaları ile Halk Türküleri ve Türkü Öyküleri): Bu metodlarda daha çok türkülerin nota ile çalınmasını gösteren bir yapısı olup öğretim metodu işlevselliğinde görülmemektedir. Daha çok türkü çalmaya yarayan bir kitaptır. Bağlamayı notayla çalabilen kişilerin faydalanabileceği bir kitap görüntüsündedir.¹¹

6- Şinasi Özel (Bağlama Metodu): Günümüze göre basit ama kendi döneminde T.R.T.den ödül almıştır. Fakat günümüzde faydalanılamayacak bir metoddur.¹²

7- Güray Taptık (Bağlama Büyük Metod I-II-III-IV): Diğer kitaplara oranla gelişmiş ve o dönemde kullanılan en iyi metod olarak gösterilebilir. Günümüzde de belli bir noktaya kadar kullanılabilir.¹³

⁶ Turan. Salih, "Türk Halk Müziğinde Çeşitli Görüşler", T. T. K. Basımevi, Kültür Bak. Yayını. Ankara 1992.

⁷ Asan. Veli, İlk Başlayanlar İçin Bağlama Metodu, Ankara 1979.

⁸ Yastıman. Şemsi. Sazdan Bilgiler Notasız Saz Öğretimi, İstanbul 1969.

⁹ Acar Kadir, Bağlama Metodu. İstanbul.

¹⁰ Sarıçiftçi, İbrahim, Uygulanmış Türkülü Bağlama Metodu.

¹¹ Günday, Ahmet, Bağlama Metodu Notaları ile Halk Türküleri ve Türkü Öyküleri. İzmir 1979.

¹² Özel. Şinasi, Bağlama Metodu.

¹³ Taptık. Güray, Bağlama Metodu I-II-III-IV, Ankara 1972.

8- a) Nevzat Altuğ (Uygulamalı Temel Bağlama Eğitimi)

b) Nevzat Altuğ (Teknik Bağlama Eğitimi, Usuller, Yöresel Çalış Biçimleri): Metod olarak mesleki eğitim verecek kurumlarda okutulabilirliği yanında alıştırmaya eksiklikleri ve bu metodun ikinci cildindeki yöresel çalış biçimleri bölümünde sadece teke v.b. çok az yöreleri işlemiş olması tavrı ve yöresel çalış bakımından eksik kalmış bir metod görüntüsündedir.^{14*}

9- Doç. Sabri Yener (Bağlama Öğretimi I-II-III): Akademik olarak hazırlanmış hem amatör hem de mesleki eğitim kurumlarında bilimsel olarak eğitim verebilecek seviyede yazılmış günümüz ve geçmişin en iyi metodu olarak gösterilmektedir.

Çalınacak olan parçaya hazırlık alıştırmalarının isabetli bir şekilde düzenlenmesi, planlamasının doğru ve belli düzenli bir sırayı takip etmesi, yöresel tavrı ve sırayı takip ederek çalış biçimlerinin doğru, açık ve tüm yöreleri işlemiş olması, kitabın seviyesini ve özelliğini göstermektedir.¹⁵

İncelenen kitaplardan eğitimimize katkıda bulunan metodların değerlendirilmesini geçmişten günümüze kadar inceleyerek kısaca şöyle anlatabiliriz: Bağlama metodlarının eğitimimizdeki ilk örneklerini incelediğimizde, bugünkü metodlara oranla oldukça ilkel durumda olduklarını görürüz.

Çoğunlukla kulağa dayalı ilkel bir sistem kullanılmaktaydı. Hatta bazı metodlar notayı tamamen dışlayarak notasız saz eğitimi altında yayınlamaktaydı.

Daha sonraları notalı eğitime dayalı metodlar yayınlanmışsa da bu metodlardaki planlama hataları, alıştırmaya eksiklikleri ve yöresel tavırların gösterilmemiş olması bu metodları gerekli işlevselliğe kavuşturamamıştır. Günümüzde bu bağlama metodlarının içerikleri bu ilk örneklerine oranla oldukça fonksiyonel ve bilimsel temellere dayalı bir hale gelmiştir.

Bağlama metodları akademik olarak hazırlanmış, hem amatör hem de mesleki eğitim kurumlarında bilimsel metodlara dayalı olarak kullanılabilmeleri sağlanmıştır.

¹⁴ Altuğ, Nevzat, Uygulamalı Temel Bağlama Eğitimi, İzmir 1990.

* Altuğ, Nevzat, Teknik Bağlama Eğitimi Usuller Yöresel Çalış Biçimleri, İzmir 1992.

¹⁵ Yener, Sabri, Bağlama Öğretim Metodu I, Trabzon 1996.

II, Trabzon 1990.

III, Trabzon 1991.

Sonuç olarak Türk müziği eğitiminde kullanılacak olan metod ve kitapların yazarları tarafından gerçek bilimsellik prensibi içinde yazılması gerektiği kanaatindeyiz.

Kesinlikle maddi kazanç sağlayabilmek için metodlar yazılmamalıdır. Çünkü yazacağımız metodun diğer metodlardan farklı olan yönlerinin olması ve her yeni çıkarılan metodun diğerlerinden daha gelişmiş ve daha çok özelliklere sahip olup eğitim ve öğretimde faydalı olması için çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

(Kitaplar)

Say, Ahmet, *Müzik Ansiklopedisi*, Odak Ofset, Ankara, Cilt:1, s. 140, 1992.

Stokes, Martin, "*Türk Halk Müziğinin Yeniden İnşası*", *Folklorla Doğru Dans, Müzik, Kültür*, İst. Üniv. Yay.

Turan, Salih, *Türk Halk Müziğinde Çeşitli Görüşler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1992, s.458-462.

Yastıman, Şemsi, *Sazdan Bilgiler*, Beşiktaş-İstanbul 1969, s. 3-5.

(Gazimihal, R. Mahmut, *Sazın Tarihçesi*)

Yastıman, Şemsi, *Sazdan Bilgiler*, Beşiktaş-İstanbul 1969, s.8-9.

(Özelli, Cahit, *Halk Edebiyatında Sazın Yeri*)

(Bağlama Metodları)

Acar, Kadir, *Bağlama Metodu*, Ofset Matbaacılık, İstanbul.

Altuğ, Nevzat, *Teknik Bağlama Eğt. Usuller Yöresel Çalış Biç.*, Karınca Matbaası, İzmir 1992.

Altuğ, Nevzat, *Uygulamalı Temel Bağlama Eğitimi*, Karınca Matbaası, İzmir 1990.

Asan, Veli, *İlk Başlayanlar İçin Bağlama Metodu*, Yeni Matbaa, 1979.

Günday, Ahmet, *Bağlama Metodu-Notaları İle Halk Türküleri ve Türkü Öyküleri*, Anıt Matbaacılık, İzmir 1979.

Özel, Şinasi, *Bağlama Metodu*, Önder Matbaası.

Sarıçiftçi, İbrahim, *Uygulanmış Türkülü Bağlama Metodu*, Mert Yayıncılık ve Matbaası, 5. Baskı.

Taptık, Güray, *Bağlama Metodu-I, II, III, IV*, ER. Ofset, Ankara 1972.

Yastıman, Veli, *Sazdan Bilgiler-Notasız Saz Öğretimi*, Beşiktaş, İstanbul 1969.

Yener, Sabri, *Bağlama Öğretim Metodu-I, II, III*, Erhan Ofset Matbaacılık, Trabzon 1996, 1990, 1991.